

Brief Van G. Bidloo
Aan Antony Van
Leeuwenhoek
(1698)

Govard Bidloo

Digitized by the Internet Archive
in 2023 with funding from
Kahle/Austin Foundation

https://archive.org/details/isbn_9781104626662

B R I E F.

V A N

G: B I D L O O,

A A N

ANTONY van LEEUWENHOEK;

*VVegens de dieren, welke men zomtyds
in de lever der Schaapen en ande-
re beesten vind.*

Gedrukt Te DELFT, by HENRIK van KROO-
NEVELT, Boekverkooper. 1698.

In the interest of creating a more extensive selection of rare historical book reprints, we have chosen to reproduce this title even though it may possibly have occasional imperfections such as missing and blurred pages, missing text, poor pictures, markings, dark backgrounds and other reproduction issues beyond our control. Because this work is culturally important, we have made it available as a part of our commitment to protecting, preserving and promoting the world's literature. Thank you for your understanding.

G. BIDLOO;

*VVenscht den vermaarden Heere, AN-
TONI van LEEUVVEN-
HOEK, vordering, genoeg en eere
by zynnen yver, in het onderzoeken der
dierelijke Licchaamen en andere stoffen.*

MYN HEER;

We heusche Brieven, Vrindelijk ont-
haal en aangenaame Vertoogen van veele weetens-
waardige zaaken, verplichten my, de volgende
waarneeming, over welke ons gesprek onlangs is
A ge-

geweeft , UE. gedienstelijken aan te bieden en wel te ~~meerder~~, om dat ik, ook door uwe eygene ~~aan- teekeningen en~~ beschouwingen geheel en al van des zelfs waarheid, ben verzeekerd geworden.

Na dat ik, nu by toeval, dan by toeleg, veelmaalen in den lever der menschen en beesten, verscheidene ziekten, gezwellen, steenen, stoffen en wel bijzonderlijken, in die van de schaapen, een geslacht van dieren hadden gevonden, wier benaaming, (Wurmen) beschrijving en afbeelding my niet, of immers gantsch weinig, met hun maakzel ~~scheen over een te koomen~~, benaastigde ik my, het zelve te onderzoeken: maar hebbende altijd de haatelijke gewoonte van den arbeid van andere kleen te achten, verfoeit, zach ik, alvorens iets ter zaake te zeggen, naar, wat mannen van naam, geleerdheid en naarstigheit hier in en omtrent mogten ontdekt hebben: onder hen, om niet alom en als in het wilde heen te zoeken, doorblade ik de Schrijvers der latere en onzer tijden en bevond, dat de nooit genoeg geroemde FABRITIUS HILDANUS, in het 1ste. Deel zijner Heelkundige aantmerkingen, op het 74ste. Blad, vraagd; *Wat'er zeldzaamer? wat'er verwonderlijker is? dan dat'er Wurmen in den galblaas gevonden worden:* bevestigende nochtans het zelve, door het zeggen en gezach van den geloofwaardigen Heere GALENUS WIERUS, in zijnnen Brief, den 16^{den}. Juny des Jaars 1602, uyt Dusseldorp geschreeven.

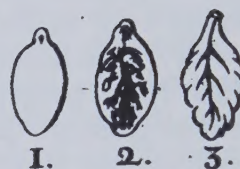
De Franszen (men zie hunne dagaanteekeningen, onder het opschrift van *Journal des Sçavans*, op het Jaar

Jaar 1668. uytgegeeven) bezich in het nader onderzoek van den buys, waar door de gal in den pijp des galblaas gevoerd werd, vonden in de galpijpen van een schaap deeze zoo genaamde Wurmen en wilde eenige uyt hen, zijnde ter dier tijd eene algemeene vreeze te Parijs voor de Pestziekte, mogelijk het geschrift van ATH. KIRCHERUS over de Pestziekte in het Jaar 1658. uytgegeeven, geleezen hebbende, in bedenken geeven; of deeze dierkens niet wel voorbouden van die droeve quaaale mogten zijn, wijl CORN. GEMMA, van iets diergelijks, omtrent het Jaar 1562. in Holland voorgevallen, spreekt; willende, dat de meenigvuldige ziekten en zwaare sterftens der beesten, voortteekenen van die der menschen zijn. Zy vergelijken de gedaante van het diertje, by die van het Glidkruid, het welk in de weiden groeit, beschrijven het zelve wyders aldus: *Zy zijn plat, eywijs en een weinig puntig naar het eene uyteijnde, van omtrek, hebbende het hoofd aan het andere gedeelte een weinig uytstekende, het welk het steeltje van het blad verbeeld. Zy zijn blankachtig op den buyk, op den rug met veel vlekjens en draadtjens van een donkere bruynne verf bezet, het welk hun naar den Tong doet gelijken. Het Hoofd heeft een Snuyt, welke van een klein gat, behalven een ander, het welk veel grooter en omtrent het midden, naar beneden gevonden werd, doorboord is.* Zy doen daar de volgende afbeelding en deezen uytleg by;

1. Verbeeld het dier, op den rug; 2. op den buyk, leggende, 3. het blad van het bovengenoemde kruid, gelijk het BAUHINUS beschrijft.

A 2

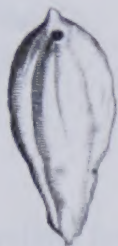
Vor-

Vorder voegen zy'er niets toe ; dan een algemeen vertoog van de onzekerheid der voorbeduydingen, voorzeggingen en voorteekenen van de Pestziekte.

Wat de Heeren BARTHOLINUS , FABRITIUS , HAUPTMANNUS , TARDINUS en andere van deeze en zommige andere gediertens zeggen , vind men te zaamen gebragt , in de naauwkeurige dagregisters van het Hoogduytsche konstgenoodschap , op het Jaar 1670. het 128ste. en 1675, 1676. in de aantekeningen van den Heer FROMANNUS , op het 249ste. en verdere bladen. Omtrent de zelve tijd , te weeten , in het Jaar 1671. heeft ook de Heer FRANCISCUS REDI , alom door zijne verdiensten bekend , in zijn verhandeling van de bloedeloze dieren , op het 302de. blad , van deeze diert-
jens

jens gesproken en aldus hunne gedaante uytgebeeld.

Vergelykende de zelve by het zaad van Cauwoerde, of het kleen myrtheblad met een steeltje; zeggende wyders, dat zy melkachtig wit en met uyt den geele groene pijpen voorzien zyn; een mond, of gat, niet wijd van den staart, in de vlakke van den buyk, hebben: dikmaals niet alleen in den galblaas; maar ook in alle de vaten van den lever, de slagaderen uytgezonderd, der schaapen gevonden werden. Wat van dit alles, naar mijnne bevinding, aan te nemen zy, gelieve UE. in het vervolg te zien.

Eyndelijken vond ik, dat ook de Heer FRED. RUYSCH op het 84te. blad zijner aanmerkingen, van de voorgemelde diertjens gewag maakt: maar hoe verre zijne uytbeelding van de waarheid en de gedaante deezes diers (want behalven deeze en waar het zelve van hem in den lever der schaapen gevonden is, zegt hy 'er weinig van) wijkt, zal blijken, wanneer men deeze zijne uytbeelding, tegen de

(6)

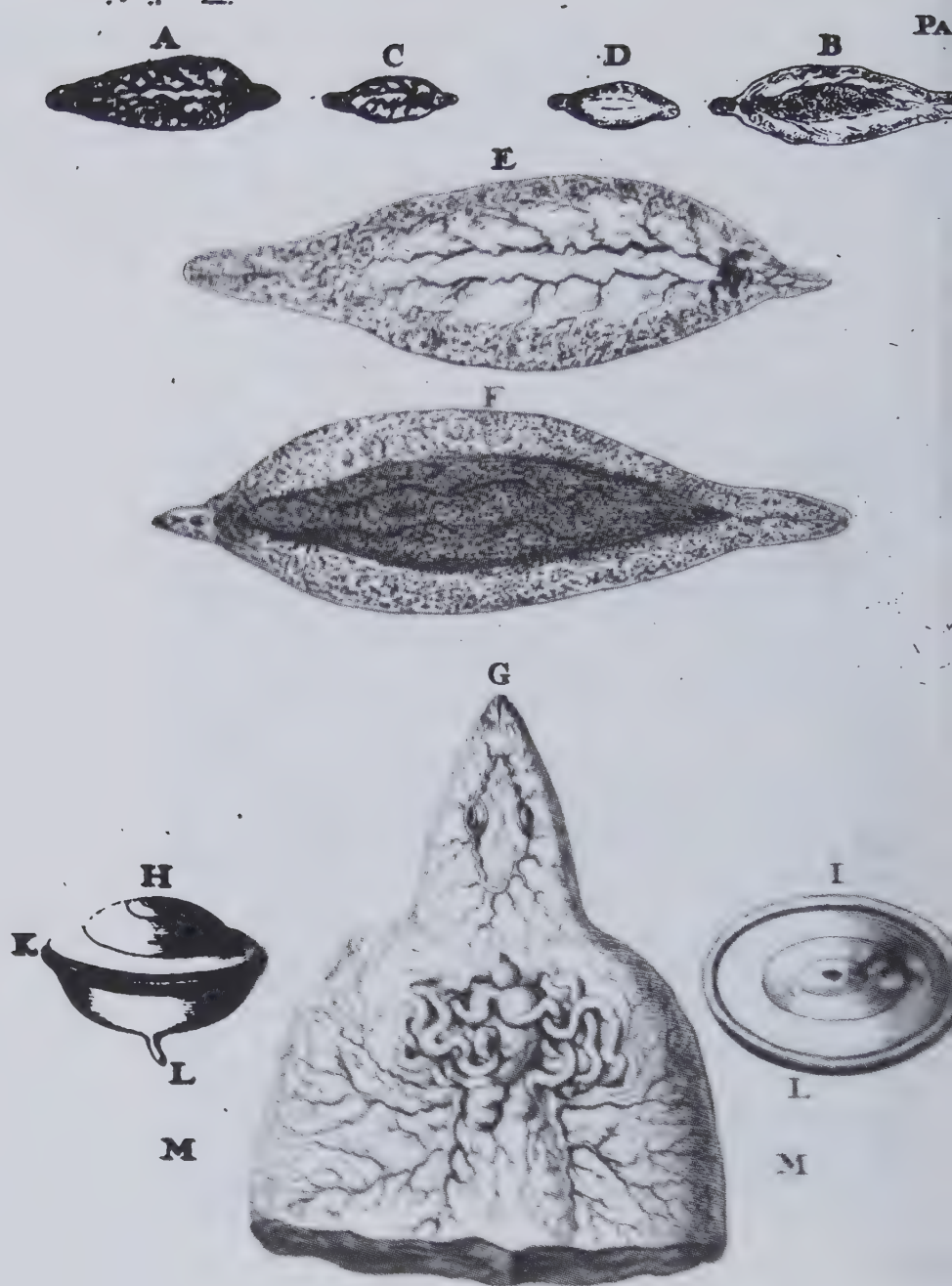
E

waare en de mijne zal gelieven te vergelijken; zullende, zoo ik vertrouw, geen mensch, deeze afbeelding voor die van een dier, als niets hebbende, het welk naar een leevend schepzel zweemt; maar veel eerder voor die van een klierwezen, of andere stoffe, moeten aanzien. Hy zegt nochtans, by aanwijzing van den Letter E. *Wurmen uit den buys der galblaas en galpijpen van een schaap genomen.*

Om, in begrijpelijke schikking, van het genoemde diertje te handelen, zal ik mijnne aanmerkingen en waarneemingen, eerstelijken, omtrent des zelfs lichaam aanvangen; ten 1^{den}. de plaatzen daar het gevonden werd; ten 3^{den}. der zelve getal, wording, voortteeling en ten vierden aanwijzen, dat deeze en andere diertjes, in den lever en andere deelen des lichaams zich onthoudende, de oorzaken van zommige ziekten en hunne gevolgen kunnen zijn.

I. Belangende de gedaante, omtrek en gelijkenis van deeze diertjes, nu (boven de voorgemelde gelijkenissen) by het blad van het penningkruid, dan by

by een Bloedzuiger vergeleeken, de zelve is onzen visch Tong, of Both, in het kleene, zeer naar kooß mende, als te zien is, in de eerste afteekening; verbeeldende A. een deezer diertjes, naar de groote, welke men gemeenelyk van hen bevind, op de bultige, ofte zyde des rugs; B. het zelve omgekeerd en alzoo van den buyk aan te zien, C. vertoond een jong van de zelve, op de eerste, D. op de tweede wijze aan te schouwen. Onder de aanwijzing van de Letteren E. en F. vind men het diertje, by vergrooting van het geheele licchaam, op de eene en andere zijde afgeteekend.

Men ziet ze zelden leevende, naardien deeze ziekte uytterlijken niet te kennen en het beeft, dat de zelve onderwurpen is, zontijds vet en gezond voortkomt, werd alzoo de lever niet, dat dan naâr den dood, onderzocht; kunnende ook deeze diertjes geen koude, of bywerp van ander vocht lijden. Ik heb ze nâa veel maaken by het daar toe bizonderlijken aangestelde slagten gebleeven te hebben, leevende en laatst den 13^{den}. Maart in groote meenigte, gelijk ten zelven tijde een geslacht van korte, dikke Wurmen in den lever van een Kat, gezien. Wanneer zy beginnen koud te werden en aldus hunne beweeging verliezen, hervatten zy de zelve, als zy in een warme hand gehouden, of wel den lever in warm water gelegd werd. Hunne beweeging is, gelijk die van de bovengemelde Visschen, dat is, golvende, werdende de kanten van het lichaam voortgaande omgeworpen en alzoo het hoofd eerst ingehaald, het licchaam verbreed en daar nâa, in de lengte, uytgerekt

rekt. Hun verf is bruyngeel, de buyk gantsch plat en veel bleeker dan de rug : voorts is hun huyd ruw , met stippen bezet en zoo doorzichtig , dat men 'er de ingewanden en vaten ter weederzijden door heen kan onderkennen. Het hoofd hebben ze (zie de afteekening by vergrooting onder den Letter G.) uyt den spitze platrond, den mond uytpuy- lende in de hoogte, open zijnde, eyrond, by naar op de wijze van een Karper. De oogen (zie als boven de Letters H. en I.) welke zeer uytsteeken, werden met een K. kraakbeenachtigen ring omtoogen en zijn, gelijk in veele platte Vijschen, niet ter weder; maar op eene zijde van des hoofd verdeeling geplaatst.

Het hert is zoo kort aan het hoofd en wederom de darmen zoo naauw aan het zelve gelegen, dat ik twijfel of 'er wel iets is, waar door het hoofd van het vervolg des lichaams, het welk nochtans den meesten dieren eygen is, onderscheiden werd. Van het hert spreijen zich twee vaten, door het geheele lichaam uyt; latende een wijde tusschenplaats in het midden van den rug, naar des zelfs lengte, op de wijze als te zien is, onder de Letter L., tusschen hen loopen M. gantsch dunne pijpjens, of draadjens, waar in men geen vocht kan onderkennen. Ik vinde in de eerste twee soorten van vocht, dat is, in zommige bruyngeel; ja zomtijds purpurachtig, in andere bleekgroen, beide altijd slijmachtig zijnde, vlocijende nochtans (ook wanneer het dierken dood is en by het achterste gedeelte werd opgeheven) naar het hert en wederom van daar, wanneer men het

het hoofd optild , naar het achtereinde des lichaams. Eenige Heeren verwonderden zich , dat dit heen-en wedervloeijen , als de diertjens leeven , veel traager toegaat (daar nochtans het vocht dunner in hen , by hun leven , dan nâa hun dood is) dan wel wanneer zy dood zijn : maar gedenkende aan de afdragende buyzen en de voortperzende beweeging van het hert , wierd hen de reeden en daar nâa , de uytwerking des vertoogs klaar en duydelyk.

De darmen hebben hunnen uytgang , of navel , dus noemd men , door een quaade gewoonte , die opening in de viſſchen , op de rechter zyde des lichaams , zeer kort onder het hoofd : weshalven de zelve zeer kort in een gedrongen leggen. Een klompken uyt den zwarten , aan het begin der darmen geplaatst , neeme ik voor den lever.

Tuſſchen dit en de darmen , vinde ik , in alle de dieren , welke ik onderzocht heb , den ontelbaaren hoop der eyronde deeltjens , waar van U. E. in zynen Brief ſpreekt en erwaare als hy , dat honderden van hen te zaamen gevoegd , naauwelyks de groote van een grof zand uytmaakende , een flauw rood vertoonen. Zy komen my voor den kuyt , of de eyeren deezer dieren voor ; maar wat naarfſtigheid ik ook aangewend heb , my is noch niet gelukt , geheel zeker elks diers kunne te onderscheyden : zynde mêermaalen in twyfel , komt my , voor het naaſte aan de waarheid , voor , dat zy van dat geſlacht der dieren zyn , in welke men eene dubbele kunne ziet ; of dat my , tot nu toe , geen manneken in de

B

hand

hand gevallen is. Hoe verre nu het getal der wyfjens, dat van de mannekens in zommige waterdieren overtreft, bevind men onder andere in de Schelviffchen. Of nu deeze dieren, water-wurmen, of viffchen moeten genoemd werden, diend ter zaake niet, wyl men dit ook in dieren, die op het Land leeven, als zyn flakken en andere, erwaard. De kleinheid des lichaams doet'er ook af, noch toe: want daar zyn veel geflachten van water-en land dieren, hen in groote en aanwas al om gelyk: Ja duyzende, duyzendmaal klein'er en van verfcheydene gedaante, ziet men'er daagelyks, zelfs in het regenwater. Ik verzoek dat U. E. op het voorgemelde, zyn aanmerking mag believe te laten gaan. Ik bevind ook, gelyk U. E. my geliefde mede te deelen, dat zich overal, waar men jonge van deeze dieren ziet, veele der bovengenoemde eyronde deeltjens, in het vocht, zynde diepgeverfde gal, waar in zy leggen, opdoen, welke, hoe klein zy ook zyn, nochtans alle van eene en zelve gedaante en doorschynnende bevonden werden.

De ftaart, of het uyteynde, fchoon met het geheele lichaam overeenkomende, is echter veel tederder, dan eene van al de andere uysterlyke deelen, breekende op de minfte ruwe aanraaking.

De plaatzen, waar ik het Zelve, tot noch toe, gevonden heb, zyn alleen de vaten, buyzen en vergaaderplaatzen, ten dienfte van de gal gefchikt; meeft zynze echter in de galbuyzen, welke, in dit geval, alomme; toch boven maaten en met zwaare bulten, kringen, bochten en huyskens, wier holtens mid-

delyn

delyn dikmaal 1. en duymbreest uytgezet is, uyt-
steeken, ter plaatze, daar men deeze dieren op een
gepakt vind leggen; zynde ook die plaatzen kraak-
beenachtig hart. In de kleene galpyen leggen zy
naar de lengte en zomtyds wel dryvoudig in een ge-
told en meene ik, dat hier door veele, omtrent der
zelver gedaante, bedrogen zynde, hen, als langwer-
pigronde wurmen, hebben beschreeven: tocht hoe
zeer in een gewonden, spreijen zy zich nochtans,
ook naa de dood, in warm water gewurpen, straks
naar hunne vlakke uyt; maar veranderen ook voort
eenigzins (te weeten bleek werdende) van verwe.

Zelden ziet men deeze dieren, zonder dat'er te
gelyk ook, in den lever, gezwellen, of zweeren ge-
zien werden: maar hoe veele, hoe weinige, hoe klein,
of groot ook de dieren waaren, ik hebbe nooit de
bloedvaten, geene uytgezonderd, van hunne gewoo-
ne gedaante, noch het bloed in de zelve veranderd,
veel minder de dieren in hunne holtens gevonden:
houdende de zenuwen hunne algemeene loop, ge-
strektheid en zaamenstel in volkomenheid; vinde
ik de watervaten, door het geheele licchaam van
hunne gewoone staat verschillende, zynde zommi-
ge boven maaten uytgespannen, andere geheel plat;
ja naauwlyks zichtbaar en in dat geval, is de hollig-
heid van den buyk vol water; het klierweezen van
den lever, in zynne tusschenwytens, zeer van een
en uytgezet, ieder klier met vocht gevuld en door-
drongen, onderscheidelyken zichtbaar en van zyn
gebuurklier, als afgezonderd; zelf het buytenvlies
van de lever, dikker en harder, dan naar gewoonte. Het

zal zeer aanneemelyk zyn, dat deeze dieren nooit in het weezen des levers, of des zelfs bloed-vaten huysvesten, wanneer men bereedenkaveld, dat de zelve, of van buyten, dat niemand beweeren zal willen, of wel door de bloed-gal, of waterpypen, daar in moesten gebragt werden.

Eerstelyken, de slagaderen zwaar van zaamenstel, voorts zeer eng; ia wel zoo eng, omtrent hunne uyteyndend, in den lever zynde, dat de zelve geene deezer dierkens kunnen omvangen (ik zwyge alhier de tegenreeden, uyt de beweeging van het bloed en andere oorzaaken af te leyen) besluite ik, met den Heere RED1, onmoogelyk te zyn, dat de zelve in de slagaderen hun verblyf en aanwas kunnen bekomen: maar achte nochthans (behoudens zyn Ed: groote naam) tegen zyn Ed: gevoelen, dat de zelve ook in de andere bloedvaten niet zyn: want werden zy (dit beweerd zyn Ed:) in de galblaas geteeld, booren zy, van daar doorgekroopen, al bytende, door den gemeenen galbuys en wederom van daar, dooren in de bloedbuysen, zoo moest men alom uytgestort, of uytstortend bloed zien, het welk ik noch nooit hebbe ervaren. Dat zy aldaar, in getal vermeerderd, al wederom door de bloedvaten knaagen, dus in het klierweezen des levers dringen en aldaar hollekens maaken, is, behalven de onwaarschynlykheid, ook tegen de bevinding; werdende de alderkleenste galpypen, wanneer er deeze dieren in zyn, ook zelfs omtrent den dunsten ommetrek des levers, zoodaartig uitgezet, vergroot en verwyderd, dat des zelfs klierweezen met het buytenvlies vereenigd werd, zynde

(13)

zynde in de hollekens geene de minste stoffe, welke naar bloed gelykt, te vinden.

Het getal deezer dieren is, gemeenelyken, groot; toch onzeeker en naar de dieren meerder, of minder tyd, tot hun voortteeling gehad hebben; hebbende ik uyt eene lever 87c. geheele, behalven veele gebrookene en in het doorsnyden en uyttrekken geschondene, uyt eene andere, maar 10, of 12, kunnen haalen. Men vindze in veel'erhande geslachten van beesten. Jagers, op de veluwe, zeggen my, de zelve in Hertten, Wilde varkens en ander grof en kleen wild, gevonden te hebben. In Kalven heb ik ze dikmaals en in een jongen Stier, een pink, voor weinig dagen, toch uyt den groenen zwart van verf, gezien. Dat zy in de Schaapen van den Baarmoeder af, in lammeren, eens en meermaalen verjaarde; ja verouderde schaaapen gevonden werden, is veelen en U Ed: al lang, bekend geweest. Ik hebbe meenigmaalen op en omtrent den lever der Menschen wurmen; maar van eene geheele andere gedaante en maakzel gevonden: hoewel ik, als nu nader kennisse van de bewuste diertjens hebbende en bizonderlyken, hoe zy zich in eën kunnen rollen, my durf verbeelden, de zelve eenige jaaren geleeden, in den lever van een Mensch, gezien te hebben: toch zal, altoorens dit te bevestigen, alomme gelegenheden zoeken, om hier van (ik verzoek het U Ed: ook) de waarheid te ontdekken. Noopende deezer dieren, wording, eerstvoortbrengende oorzaak, stoffe en voortteeling, welke zommige Schrijvers uyt verrotting, bederving, gebrek van zout, ongematigdheid

tigdheid van vocht, warmte en andere zinloose gedachten, woorden en hoedanigheden, gelyk, dat zy eens uyt verrotte stof voortgebragt zynde, *Multiplificatio sui mediante, five operante facultate foventris*, zyn en andere beuzelachtige grillen meer, poogen af te leyen: ik verwerp deeze alle, stelle vast dat deeze dieren, gelykerwys al wat *dierlyken*, of beroerlyken heeft, uyt zyns gelyke en dus uyt eyeren, zaad, kuyt, kortom, stof hem in zynne eerste wording gelykvoormig en even eens van gestel, voortkomt; achtende, dat de eeuw, waar in wy leeven, te verre in de kennis der tast-en zichtbaare (ik zwylge andere) zaaken; te verre op den goeden grond van reedenkaavelen; te verre op den weg van wel onderzoeken gevorderd is, dan dat men zich en andere, met dien vernuften en verzuften ouderwyven en quylender kinderen klap, beeter, op den voet van het onverlichte heidendom, onder een sprookje van een verzienden Droomgod, of eenen Lallus aan den wieg, dan onder een hebelyk gesprek van ook maar middelbaar verstandige menschen voegende, langer zou durven, of kunnen op-en gaande houwen. Ik zoude op het boven gemelde voorwerp langer staan, was deeze stofte, voor weinigtyd, in het breede, door Mr. C. van STEENVELD, onder de redenering wegens DE WURM-ZWEEREN niet verhandeld geworden: in welken hy, wederleggende de 64te: der aanmerkingen door den Hr. FR: RUYSCH beschreeven, den zelven zonneklaar van de voorgemelde waarheid overtuygt. U E: zie het voornoemde geschrift, van het 9de, tot het 18de, blad en hy zal'er zynnen naam geëerd, zynne

(15)

zynne bevindingen , ter grooter aandrang van bewijs ,
ingevoegd vinden ,

De gelegenheid , by welken U. E. moent , gelyk
hy al in het Jaar 1679. aan het Koninklyk Konstge-
noodfchap in Engeland fchreef , dat deeze dierkens
en hunne eyeren in de fchaapen komen (van andere
diertjens en hunne eyeren , zal men het zelve moeten
onderftellen) naamelyken , dat de zelve in vochtige
Zoomer-en Herft tyden , uit het aardryk opwellen-
de , met het vocht , waar in zy loeven , of komen ,
ingedronken werden , vinde ik , (hebbende my des
wegen , door * Boeren , beefte-weyers en Slagters
doen berichten) zeer waarfchijnlijk , dan (het zy met
U. E. believeu gezegd) goenzints , dat de zelve door
maag en darmen boorende , uyt de holligheid van
den buyk , in de vaten van den lever zouden dringen , al-
daar voortteelen en in de maag en darmen openingen
maakende , de werkende oorzaken zyn , dat (uyt
die gâtjens) den grooten magt des waters , welke zom-
tijts in de holligheid van den Buijk gevonden werd ,
werd uytgeftort en uytzippeld : want komen zy , nu
al dieren zynde , in de maag en darmen , kunnen zy
al door de zelve booren , zoo zullen zy ook door de
vliezen van de andere ingewanden , aan en by de
voornoemde gelegen , als het klierbedde , nieren ,
milt , zekerliken kunnen booren en (dat ik noch
nooit gezien heb) in de zelve gevonden werden.

Uit doe hier ten 2de by , dat zy dan allomme zicht-
baar genoeg zouden zyn en ook immers , ten min-
ften in den maag , of darmen moeten (dat ook niet
gefchied) gevonden werden.

Ten

Ten 3de, al boorden zy door de voorgenoemde deelen , zoo zou'er , gijl , of vocht , in dunheid gijl gelyk , moeten uytvlocijen. Anderzints zou men , was het vocht grover , de gaten in die ingewanden moeten ontdekken. Ik heb , om hier van de waarheid te onderzoeken , de maag en darmen van een Schaap , met deeze quaaie , ten uystersten , gequeld , toen zy warm waaren gedrukt , doorzocht , naamaals de zelve in warm water gehouwen , niet warm water gevuld , wederom in het laagste gedeelte warme brandewijn en eyndelijken quiqsilver gegooten , als toen , bewoogen , gedout en herdoud , beziën , behandeld op alle (my bedenkelijke) wijzen ; dan hebbe geene de minste openingen in de zelve kunnen bespeuren. Dat de zelve uyt de 12 vingerigen darm , door de gemeene galweg , in de galblaas en galpijpen zouden kruipen , daar hunne jongen teelen , &c : strijd te veel met het bekende gestel en werking , of gebruik deezer deelen ; dan dat ik dit behoef te wederleggen.

De gedachten , welke U E: my , den 19^{den} : January laastleeden schreef , omtrent het drinken van graftwater en spijs bereiding voor de menschen , dat , naamelijken , daar door veel dieren (ik verstaa watterdieren en hunne eijeren) in het licchaam van den mensch kunnen komen , gaan by my door ; dan stelle vast , dat het water , het welk men in de holligheid van den buijk , als boven , in menschen en beesten vind , alleenlijken uyt geborstene , gebrookene , of anderzints geschondene watervaten , zijpeld ; maar niet uyt de gâtjens lekt , welke deeze dieren in den

den maag, of darmen maaken : maar begrijp ook niet eene, dat zy dieren, de watervaten en der zelve begintzelen in den lever, schoon in de watervaten zelfs niet zijnde, kunnen breeken en schenden : zijnde, voor my, eene zekere waarheid, dat het zaad, of de eyerkens van deeze en andere dieren (U.E. zie hier op het 12de en 13de blad, in het geschrift van Mr. STEENEVELD) met het gijl, onder het bloed, met het bloed in den lever (ten opzichte van deeze dieren in het bijzonder) voorts in deezen alleen in de wegen en werktuygen van den gal kunnen komen, blijven, voortteelen en alzo de gebuurdeelen scheuren en verbreeken.

Zy huysvesten eerstelijken niet, in de bloedvaten in het algemeen, noch ook in die van den lever, in het bijzonder, als niets hebbende (ik zonder eeniger maate den poortader uyt) waar in en door zy van de algemeene bloedvaten, weezentlijken, verschillen. Ik zegge niet in de bloedvaten; zoo, om der zelve, als, des bloeds en der bygemengder sappen geduurige, eygene en voortgaande beweging.

Ten 2^{den}, niet in de watervaten, om de voorge- melde reeden, der zelve engte en geduurige afvoering van vocht, uyt eene naauwe naar eene wijder plaatze.

Ten 3^{den}, niet in de zenuwen, als zynde geene pijpholle deelen, wier eynden in de holte der gal- buyzen uyt- en open gaan.

Ten 4^{den}, niet in en tusschen het scheedevlies, den poortader en galpijpen omkleedende, sluytende het zelve alom zonder tusschenwijste en ook zelf geen

C

opene

opent pijpen hebbende , welke tot de galbuisen , waar in zy dieren alleen gevonden werden , doorgaan.

Ten 5ten , ook niet tusschen en in de plaatsen , alwaar slagader en ader , na eene onbepaalde takmaaking en verdeeling van derzelver stromen en voorts uit grootere in mindere spranken , in de gedaante van een vlekje , by een komende , de klieren maken ; zijnde ook deeze plaatsen zoo klein en tot den overdrag van het bloed , als ook de scheiding des waters , aldus by uytneemtheid genoemd en ten dienste des voedzels , voorts tot geduurige beweeging geschikt , is het niet te begrijpen , dat zy tot voortteeling van deeze dierkens zouden kunnen dienen.

Ten 6^{den} , veel minder in het vlies , het welk den lever omkleed , ofte den strengader , en al in een band verandert , ofte ook in het pees- en vlieggestel , het welk den lever aan het middelnist bindt : ik meene derhalven naar de reeden en uyt myne ervaring te mogen besluiten , dat deeze dieren alleen in de werktuigen , buizen en voorgaaderplaatsen van den gal geteeld , vergroot en wederom in hun geslacht vermeerdert kunnen worden. Tot nooh verder bewijs van dit gestelde , dione ; eerstelijken , de overweeging , dat het zaad , de kuyt , of eyeren van deeze dieren , met het olijachtige gedeelte des gijs in het hier mede bezette heest , van het bloed in de werktuigen van den gal gebragt , aldaar kunnen aangehoort worden en rusten , zynde de wanden hier vaneen altijd met een slijmachtig en traag beweogen wordende vochtigheid beslagen : men doe hier by , dat

dat de gal niet ; gelijk het bloed , altijd in voortgaande beweging is ; werdende des zelfs uytwerpend vat , na tusschen des darms vliezen een weinig heen gevoerd te zyn , met een kring van spiervezelen gesloten , om naar vereysch , nu toe , dan open te kunnen zyn.

Ten 2^{den} : waar men deeze dieren , of hunne eyeren vind , zyn de galvaten in bulten uytgezet , hard en van verwe veranderd , hangende de dieren zelf zoo vast aan den vernoemden dikken gal , dat'er hunne lichaamtjens , nu al afgenoomen , nochtans alomme mede bezet zyn.

Ten 3^{den} : het vocht , dat men hen ten monde en navel uytdukt , is het zelve , dan alleen wat dunner , daar zy in leeven en van welks zommige deelen zy gevoed werden : maar wat wonder ? ieder dier heeft zyn leefplaats en voedstof in het bijzonder , naar vereysch van zyn gestel. Zeevisch sterft in zoet , riviervisch in zout water , een wurm in de lucht een vogel in de aarde en zoo voorts. Wat wonder (zegge ik dan) is het , dat dit dier , nu in het lichaam van een ander dier gevoerd , alleen in zyn leefplaats en leefstof , of die'er meest mede overeenkomt , te weeten in de werktuiggen van den gal en in den gal zelfs , leeft , groeit , teeld en gevonden werd ? derhalven achte ik het eene gantsch ongegronde leering , dat men , om wurmen en andere gediertens uyt de lichaaamen der menschen te drijven , hen alleen bittere geneesmiddelen moet geeven : want ook immers ziet men het tegendeel in zommige wurmziektens : ten voorbeelde zy tandpijn ; om wel-

ken te geneezen men honing, zuiker, of andere zoete stoffe aan de bedurvene tanden brengende, daas door en mede wurmen uyt de zelve haald en aldus de ziekte geneest.

Om nu aan te wijzen, dat deeze en andere dieren in den lever en andere plaatzen en deelen der lichaamen zich onthoudende, de oorzaaken van zommige ziekten en hunne bygaande toevallen zyn, weete men in het algemeen, dat'er naauwelijken stoffen te noemen zyn, in welke zomtijds geen dieren gevonden werden. Die hier van een kort begrip begeerd, leeze de aantekening, door den Hr. PHILIPPUS SCHAS VAN LEEUWENHEIM, gedaan en door het Hoogduijtsche konst genoodschap, in hunne verzaameling der aanmerkenswaardige gevallen, onder die van het Jaar 1670, op het 34de: en volgende bladen gebragt: maar om kort te zyn, weete men, in het bijzonder, ik zwyge van andere schepzelen, dat'er in den mensch geene zoo vloedige, of zoo vaste deelen te noemen zyn (want eyndelijken behooren onze aanmerkingen in en omtrent andere dieren en stoffen, ten nutte van den mensch, te strekken) in en omtrent welke, de aldoorsnuffelende naarstigheit, zederd weinige Jaaren (men prijze U E. voorbeeld) geene leevende dieren ondekt heeft.

Ik wil (als strijdende tegen de waarheid) niet be-
weeren, dat men altyd toonen kan, dat in alle ziek-
ten, jeukten, hair-endouwurm, zweeren en ge-
zwellen, dieren en noch wel die, oorzaaken van de
zelve zyn: naardien ik weet, dat men uyt zommi-
ge puyften een stoffe dringd, welke niets meerder
gelijkt;

gelykt, toch niet minder, dan een wurmtic is. Zie hier een aantekening van gevallen en plaatsen der menschelijke lichaaamen, waar in dieren, wurmen en andere gedroegens, door mannen van oordeel en naarstigheid gevonden zyn; want wilde ik een zaamenraapzel van de beuzelpraat, welke men op dit voorwerp zou kunnen vinden, omtrent deezer en anderer dieren wonderlijke vormwifzeling, voortteeling, kragt van byten en booren te voorschijn brengen, ik zou den tijd, U E. kennisse van deeze zaaken en myn geduld te kort doen.

Wurmen zyn dan in het hoofd gevonden; zie de voornoemde Hoogduytsche dagregisters. 1ste: 100. 2de: Jaar. aanmerck. 147. en het Jaar 3. aanmerk: 414. 2de: 100. op het Jaar 9. en 10. aanmerk: 50.

Van veertig Maaywurmen, vaneen oude Vrouw, door de neusgaten geloofst, na een zwaare hoofdscheelpijn geleeden te hebben, spreekt P. BOREL-LUS, in zyn geschrift der zeldzaame waarneemingen, zoo in de naareeden, als de 19. en 39ste: aanmerking.

Op het herde herszenulies vondmen een worm, zoo FORESTUS verhaald; in zyn 9de: Brief, de 4de: aanmerking van het eerste deel.

Van diergelyke meld HILDANUS; in de eerste 100, de 16de: zynner aanmerkingen; als ook van eene door den neus geloofst, als boven, de 8ste: aanmerk.

Wurmen der oogen doet ons PECHLINUS, in zyn 2de: B. de 35ste: waarneeming, kennen.

Hoe de zelve door den neus uitgeworpen wierden,

leest men by FORESTUS, het 21. B. waarn: 26. van de 3de: verdeling. De hoogduytsche dagRegisters 2de: 100. het 3de: jaar. aanm: 99. by TULP het 4. B. het 12de: hoofdstuk. P. BORELLUS, het 3de: 100. aanmerk: 45.

Hoe veel maal *wurmen in de ooren* gevonden werden, is te vinden, by de meergemelde hoogduytsche aantekeningen, op het 3. en 4de: jaar, waarn: 5. By FORESTUS, het 21ste: B. de 26. waarn: in het 12. B. waarn: 9. PLINUS, het 20. B. 14de: hoofdstuk: J. B. MONTANUS. waarn: 40.

Van *Tandpynwurmen*, spreekt PECHLINUS B. 2. waarn: 36.

Van *wurmen der tanden zelfs*, vind men een reeks gevallen aangeteekend, by de meermaal gemelde Hoogd: zie het jaar 5. waarn: 192. het jaar 9. en 10. waarn: 24 en 187. in de Deensche aantek: het 5de: deel, de 108ste waarn: LEEUWENHOEK. dat'er *wurmen in het speegzel* zwemmen, beschrijven, neffens de duytsche, op het 9. en 10de: jaar in de 130ste: aantek: veele andere, zeggende HILDANUS in zyn eerste deel, de 59 aanmerk: dat een meenigte der zelve in het *tanduleesch* huysvestende, de oorzaak des doods zyn geweest.

Uyt de *ruggraat* komen *wurmen*, volgens het verhaal der duytschers, zie op het 2de: jaar, de 10de: aantek: PETRUS BORELLUS vindze op den *Rug* en noemt hen, naar de plaats, *rugwurmen*, het 1ste: deel, de 89ste: waarn: niet alleen wurmen, maar *stakken* werden zomtyds door braaken uyt het lichaam geworpen: zie als boven, de duytsche 85ste: waarn: in het

het eerste deel, van het 3de jaar. Onbepaald is het getal der aanmerkingen, welke men vind van *warmen ter maag uitgesproken*: als by voorbeeld; de Hoogd: spreken van de zelve op het 3de Jaar de 238ste: op het zelve en het 4de jaar waarn: 38. en 80. in het 2de deel, het 4de jaar, waarn: 39. het 6de jaar, waarn: 33.

Van deeze, maar w^r en langer, handeld FORESTUS, in het 21. B. de 26ste: waarn. als ook ter zelve plaats, dat een oud man 'er 500. en een ander 300. hadde uytgespouwd.

Dat *Maagwalging door warmen* werd veroorzaakt, beweerden de geneesheeren van Koppenhagen, in het 5de: deel hunner aantekeningen, met de 34ste: aanm:

Dat'er *wurmen* zyn, *die de darmen*, zonder schaa-
de, doorbooren, stollen de hoogdt. valt, op hun 5de:
Jaar. de 45ste: aanm: ook BONETUS in zyn 3de:
boek van de geneesk: der Noordsch: vol: de 16. ver-
deeling en aldaar de 12de: aanm: dat wederom ande-
re, de zelve deelen doorboorende, den dood ver-
oorzaaken, meld de zelve schrijver, in de 23de:
waarn:

Van een geheel bosch, of *klomp van warmen*, naa
groote darmpyn, geloofst, maakt HILDANUS ge-
wag: in het 1ste: deel, de 37ste: aanmerk: van een *stuk*
van een worm, door een vrouw geloofst, 7. ellen
lang. 2de: deel, de 73ste: aanm:

Dat'er *wurmen uit den navel* gedreeven werden,
leerd ons FORESTUS, in zyn 7. B. waarn: 35. en de
aanteek: der 1ste: verdeeling: wyders de Deensche aan-
teekenaars

teekenaars op het Jaar 1673. aanm: 74 dat de *Maay-wurmen oorzaak van den druploop* zyn. Zie hier ook op in het 3de. deel de 26ste. korte spreuk van HIPPOCRATES.

Wurmen vondmen ooit in een *liesch buyl*, naar de getuygenis van de beroemde hoogdt: zie op het 6de. Jaar, in de 12de. verdeeling, de 144ste. aanmerking.

Deeze dieren vind men in den *long*, het *ribbrvlijs*, *hartzakje* en andere deelen van den borst, gelyk dit, de deensche schrijvers in hun 3. deel de 56. en FORESTUS in zyn 21. B. de 26ste. waarn: verdeeling 3. hebben aangeteekend.

Ja zelf het *hart is niet vry van wurmen*, zie hier van de 13de. aanm: der duytschen op het 9. en 10de. Jaar.

Dat'er *wurmen in de aderen* zyn, beschrijft JO: RHODIUS; de 6ste. aanm: hebbende de zelve ook in de *lieschtakken* ontdekt, zie de 61ste. aanm:

PETRUS BORELLUS, verteld van dierkens de welke de gedaante van een walvisch hebbende, in het bloed zich onthouden. Zie zyn 4de. waarn: in de 3de. verdeeling.

FORETUS wil, dat de koortszige menschen met wurmen bezet zyn, zie zyn 7. B. de 36ste. waarn: het eerste deel.

KIRCHERUS, stelt hen als oorzaaken, of werktuygen van de pestziekte.

RHODIUS, maakt gewag van een *overmaatige, groote worm* en noemt hem de *oorzaak van eene langdurige ziekte en den dood*, in zyn 3de. deel de 64ste. waarn.

Waar HILDANUS en andere *wurmen* vonden, gelyk in de galblaas, pisblaas en elders, is vooren gezegt: maar de H: duytsche vertoonen hen in de *nie- ren*, zie op het 3de: Jaar de 405. aanmerk:

Gelyk meest alle aantekenaars van de voorvallen der ziekten, werk maaken, omtrent de pis hunne waarneemingen te berde te brengen, zoo zyn'er te veel om hen alle te noemen, die *wurmen* in de zelve gevonden hebben. Van hen alle zy dan genoeg, te noemen de H: duytsche op het 3. en 4de: Jaar, aanm: 156. het 3. J: waarn: 77. het 6. J: waarn: 31. PECHLINUS 2de: B. waarn: 18. de Deenen in hun 5de: stuk, waarn: 21. BONETUS in zyn voorgem: B. waarn: 33. TULP 2de: B. 43ste: Hoofdst: zie ook de hoogduytsche op het woord *Termites*.

Van *wurmachtig bloed*, met den pis geloof, meld BONETUS in zyn 34ste: aanm. de 29ste: verdeling van het 3de: Boek, als ook van een diertje, van gedaante als een gulletie, leevende met de pis uitgewurpen, in de 35ste: aanmerk: noch van een *wurm door een zoogen- de vrouw ter blaaze uitgedreeven*, in de 33ste: waarn:

De *wurmen* onthouden zich ook in den *lyfmoeder*, zie hier van de 7de: aanmerk: op het 9de: en 10de: en de 24ste: op het 8ste: Jaar, verdeling 2. in des zelfs *schee- de* vindze FORESTUS; het 21. B. aanm: 37. in de nader aantekeningen.

Van *wurmen in de beenen*, den balzak, van een *gezwel en blaasken vol wurmen*, melden de hoogduytsche aantekenaars op het 3de: en vierde Jaar, de 173. waarn: ook op het 7de: Jaar, de 16de: waarn.

In *schurft en de pokjens* beschryftze BORELLUS, waarn. 72.

D

In

In pyiffen, pokjens en den gebroelen ftand des lichaams, RHODIUS, waarn. 64. verd. 3.

Van een gebroel wurmachting man (och! was dit gebrek wat zeldzaam!) maaken de Deenen een aantekening in hun 3de ftuk, waarn. 11.

Zwaare toevallen van myten, toond HILDANUS, aanmer. 96. gelyk BONETUS in zyn laafte, verd. 35. een geduurige voortbrenging van wurmen van kindsbeen, tot eene hooge ouderdom. Van verouderde, verfcheidene van gedaante, groote, kleine wurmen en van andere dieren, zyn alom in alle deelen des lichaams aantekeningen te vinden; zoo dan, zal nu het gefchil, of liever de reedekaaveling moeten zyn, of deeze dieren, die men toeflaat, in de deelen der leevende menfchelyke lichaamen, gevonden te werden, oorzaaken van ziekten en hunne bygaande gevolgen kunnen zyn, of niet en wel te meerder, om dat onder andere TH. KERKRING, een man, die in de ontleed- en geneeskunde eenen grooten naam verkreegen heeft, het zelve in twyfel trekt: wanneer zyn Ed: op het 177te blad, in de 93te: zynner aanmerkingen, de onzeekerheid des oordeels, het welk men van de dingen, door en by behulp van vergrootglazen, in de ontleedkunft, veld, poogt te toonen: leydende deeze onzeekerheid af; 1. uyt de kleinheid van het middepunt deezer gezichts; 2. uyt het veranderen der verwo; 3. uyt het beurtelings beziehtigen eener zelvigen deels, dat, naamelyken, het geene nu gefcheiden lykt, waarelyken vereenigd; ja een en lichaamelyken te zaamen gevoegd

is: maar naa zeeker vergrootglas en des zelfs maa-ker B. SPINOSA zeer gepreezen te hebben, voegd hy'er deeze woorden by: *door behulp van welk myn verwonderlyk werktuyg, ik zeer verwonderlyken gezien heb, dat, naamelyken, de darmen, de lever en al het wezen der andere ingewanden, met een oneyndig getal van zeer kleine diertjens gevuld zyn: dan iemand die overweegd, dat een huys, het welk bewoond werd, schoon en helder is, maar stochthans door de geduurige onderhouding van de geene die het zelve bewoonen, verslit, zal mogen twyffelen, of deeze diertkens, door hunne geduurige beweging, de zelve bederven, of onderhouden?*

Schoon my niet onbekend is, welke eene groote ingang, geloof en vertrouwen, niet alleen by het gemeene volk, maar lyder! ook by zommige aanzienlyke perzoonen, de ongegronde naamen van ervaarenheid, voorbeeld en verhaal van zoo genoemde gebeurde zaaken en wat des meerder zy, bekomen en behouden hebben, zal ik echter nu geen schrijvers tegengaan, noch aanhaalen, die ziekten en hunne oorzaaken van wurmen en andere dieren in 's menschen licchaam ontkennen, of afleyden: want, om zoo vryhertig, als eerbiediglyken, myn meening te zeggen; ik meen, dat alle ervaring, aanmerking en voorbeeld, nooit, of maar eenigzints in het algemeen, toch nooit in het bijzonder, te passe komt.

Eerftelyken, men ziet nooit twee gevallen, wat zeg ik gevallen, men ziet nooit twee dingen, alom ovensa. Op dien stelregel zeide ik eens en het behagde zommige,

D 2

ELK

ELK DING IS GODDELYK , OM 'TEEUWIG ONDERSCHIED.

Men passe dit op de geneezkunst toe en voor myn gedachten zullen de tyd des Jaars, tyd des leevens, kunne der lyders, wyze van leeven, plaats der gebreeken, 'zwaarder, of minder kragt der ziekteen des gebreks, voorts noch veele andere omstandigheden, tegen de evenreedenheid en toepasselykheid van eene aanmerking, op een ander voorval, pleiten.

Ten 2^{den}: vind men weinig menschen en noch minder geneezheeren en heelmeeesters, die hunne mislagen, ten nutte van hunne eyennaasten, willen, of durven bekennen.

Ten 3^{den}: het gebeurde nu, dat men nâa reedelyk onderzoek, twee zeer naar overeenkomende gevallen aantrof: zoo vraage ik (my dunkt met reeden) besluit men daar reedelyken een onwederspreekelyke waarheid en gevolgelyke wet, van altyd gebeuren en van altyd als eerst te moeten doen, uyt? Ik meene neen.. Men doe hier by, dat:

Ten 4^{den}: geen mensch in de geneez- en heelkunst moet, noch mag aangaan op getuygen; ging dit door en was alles waar, daar men getuygen toe kon vinden, zoo waaren eerlang al de wonderwerken, welke ooit de Pausgezinden ter versiering van hun kraam uytdochten, waar gemaakt: ging dit door, zoo zou men op de getuygenis en verzeekering van een verschrikt, of onkundig mensch duyzend zotternyen, voor waare zaaken, moeten aanneemen en quakzalvers

zalvers den prijs, boven wijze geneezheeren en verstandige heelmeefters, behaalen.

Ten 5^{den}: Wat geloof is 'er toch veel aan het verhaal van zaaken te slaan, by welken de menschen, naar zy de zelve verhalen, nut, of schaade behaalen. Wat doet meenig mensch en zeeker wat meenig geneezheer om voordeel niet? te zeggen (toch met een te liegen) *ik heb deeze van doofheid, met dit instrument, die van de vallende ziekte, met dat medicament, geneezen*, gaat wel; tot dat men die geneezene luyden zoekt en al heel niet, of wel het tegendeel in hen bevind. Kortom ik houde my aan de regelmaat van reeden, de zelve, zoo veel ik kan, gebruykende, my van mynne uyerlijke zinnen en der zelve hulpmiddelen dienende, gelijk van een bode, tot een brief, een werktuyg, tot het werk, het licht, tot zichtbaar onderscheid, der in zich reeds onderscheidene dingen en zoo voorts: vaststellende dat alle ziekzens (ik zwyge van uytwendiglijken toegebragte schaade) in de vloedige deelen eerst, ten 2^{den}: in de buyzen, waar door de zelve vloeyen en ten 3^{den}: in de deelen, waar in de zelve werden gevoerd, te vinden zyn: dat wyders, meerdermaalen dan men denkt, dieren, oorzaak van deezer drien deelen quaaide gesteltheit, hindernis in beweeging en der zelve gevolgen zyn; ontkennende wel uyt-drukkelijken, dat het bloed en de gal gemaakt, of ooit gesteld zyn, gelijkerwys hen veele beschryven. Gemeenelijken hebben het deeze deelen en stoffen gedaan, gemeenelijken werden zy en hun quaaide gesteltenis, de oorzaaken van ziekzens genoemd. Het eerste

1201

D 3

is 'er

is 'er te veel , of te weinig ; nu te zout , dan te lymachtig ; nu te wrangzuur , dan te waterachtig , nu te dik , dan te dun . Het tweede te veel , of te weinig ; te taay , of niet taay genoeg ; te bitter , of niet bitter naar behooren , nu te naauw , dan niet naauw genoeg met het bloed verbonden en vermengt ; nu aangebrand , dan niet genoeg gekookt . Al deeze praat kan door den beugel en waarom niet ? de *visite* krygt 'er zyn beslag , zyn *forma* en de quakzalvende *visiteur* zyn geld door . Die het af beeldzel van zoo

EEN RAADSHEER MET EEN P, IN 'T MIDDEN, OF VOOR AAN,

by letterschildery ; wil zien , leeze de 7de : zeedeprint van den Heere van ZUYLICHEM : maar mengte onder dien hoop , geen braave en geleerde mannen , die het spoor van reeden en betaamen houdende , God en menschen , om hunne wijsheid en dienst van eere , aan hunne lydende evennaasten , ter goeder trouwe besteed , aangenaam zyn . De zulke weeten uyt de gedaante , het maakzel , de beweging , dat het bloed niet zout , niet zuur , de gal niet aangebrand , niet waterachtig kan zyn , dat de by-en-toemenging van andere , geen deel van weezen , of in zich veranderd : de zulke zoeken geen oorzaaken van ziekten in vochten en werktuygen , die ter plaatze , daar men het begin van de ziekte steld , niet zyn , of ooit waaren : de zulke zullen kunnen en willen begrijpen , dat diertjens , al zien zy de zelve by geen duyzenden en juyft vaademen en voeten lang en dik ,
noch

noch altijd ten neuze en ooren van de lijders en lijken uyt kruypen, den mensch, in welke zy zyn, ziek tens en schaaden kunnen toebrengen: ja wel toestaan, wijl men in alle deelen des licchaams dieren kan vinden, dat zy ook in alle deelen des licchaams ongemakken kunnen veroorzaaken en waarschynnelijken veroorzaaken.

Ik vonde ooit en altijd, meerder werk in het onderzoeken en kennen der ziek tens en hunne oorzaaken, dan om de zelve, gevonden hebbende, te geneezen, of te hulpe te komen: ja zie de zaaken, welke men meermaalen als oorzaaken van iets steld, voor der zelve gevolgen en uytwerkzelen aan. Zoo noemt men een watergezwel in den buyk, een zweer in de long, of lever, een buyl in de lies en zoo voorts, wanneer men de zelve in de lijken vind, de oorzaaken van de ziekte en den dood; zonder te denken, dat de zelve de gevolgen van vooraf gebrookene, verstopte; of anderzints beschaadigde pijpen en verhinderde beweegingen eeniger vochtenzyn; zonder te onderzoeken waar door, in welke plaats, wanneer, op wat wyze deeze zyn geschied, of hebben kunnen geschieden. Hier door komt het, dat men, tot een en zelve gebrek, den een geneez-middelen vol vluchtig zout, den ander, welker zaamenstel aarachtig en vast is, ziet gebruyken: maar hier van breeder, by andere gelegenheid, om niet te wijd van mynne schrijfstof te gaan. Ik heb, immers zoo ik meen, genoeg getoond, hoe zommige diertjens in de licchaamen der menschen komen, de wijze nu, op welke zy de zelve kunnen beschaadigen, pijnigen, ver-

verwoesten en aldus oorzaaken van ziekten en hunne toevallen ; ja den dood zyn ; verbeelde ik my te zyn , dat deeze dieren , welker duyzende zomtijds by een gevonden werden ,

Eerstelijken de deelen , waar in zy huysvesten , boven maaten uytspannen , zoo door den aanwas van hunne lichaamtjens , als door de vermeerdering van hun geslacht.

2^{den}: Met in en door deeze deelen te bijten , aldus de zelve te verbreeken , verliezende daar door die werktuygen hun gebruyk in het geheel , of ten deelen.

3^{den}: Met in en door pijpen en plaatzen te booren en zich te wringen , wier tedere zaamenstel hier door in lyen geraakt.

4^{den}: Door broeying der zappen , als zy , naamelijken , den voort-en uytgang der zelve beletten en hinderlijk zyn.

5^{den}: Met de vochten , zappen en stoffen , welke ten voedsel en wasdom , of bereiding en ten dienste van zommige deelen geschikt zyn , tot hun voedsel en wasdom naar zich neemen.

6^{den}: Met hunne vylicheden , eyeren , jongen , versturvene lichaamtjens tusschen en in de deelen te werpen , wier beweging aldus verhinderd zynde , quaade gevolgen met zich sleept.

Hier waaren meerder wijzen van beschaadigen by te doen , maar ik vertrouw dat deeze genoeg zullen zyn , om een denkbeeld van noch andere te maaken.

Die nu een middel weet en gebruykt , het welk , zonder leed aan de deelen des lichaams te doen , deeze dieren,

dieren, hunne knaaging, kruyping en wat des meerder boven genoemd is, dood, voorkomt, of wel de zelve leevende ten lyve uytwerpt, gaat, ten deezzen opzichte, in zyn voorschrift en geneezing zeker: maar men stonde nu al toe, dat de ongeregeldheden der vloeybaare deelen en alzoo die van het bloed en daar bygemengde stoffen, het zy de wanorder in der zelve gesteldheid, of beweging gesteld werde, oorzaaken van zommige ziekten en hunne gevolgen kunnen zyn, zal daarom onreedelyk genoemd werden? te willen bewyzen, dat ook dieren in de zelve gemengt; ja in de vaste deelen gevonden werdende, oorzaaken van zommige ziekten en hunne gevolgen kunnen zyn: van het eerste kan men meerder woorden, van het tweede daadelyker bewyzen voorbrengen, derhalven was het wel betaamelyk, dat de menschen, die alom en alleenelyken op hunne ervaringen steunen, door het tweede, naar het geene zy wel eerst behoorden te zoeken, te weeten, de reeden, zich geliefden te laten leyden.

Ik zou wyder nu van de bovengeëyschte geneezmiddelen in het algemeen en bizonder spreken, vreesde ik niet alreeds de wet van bescheidenheid, het opschrift van deeze verhandeling en de bepaaling van een geschrift, alleen tot een oogwit geschikt, overtreden te hebben: houdende, naamelyken, van te lang van zyn bezigheden en met zaaken op, welke eygentlyken tot zynne oefening niet behooren: rekkende de redenering langer, dan wel de naam van een brief vereyscht en in de zelve andere zaaken, by mynne ervaringen, omtrent deeze diert-

E

jens

jens genoomen, voegende, maar dit alle zal UE: en, elk, die ooit de moeite mag neemen van dit geschrift, te leezen, wel kunnen ten besten duyn, wanneer hy in zal zien, dat ik dit alleen ten nutte van de geneezkunde en ten spoore van yverige onderzoekers der noch verborgene kennisse veeler zaaken, welker getal voorwaar onbepaald is, gedaan heb; zulende ook, ter eerster gelegenheid, UE: mynne gedachten, aangaande de buyzen, de Trompetten van FALLOPIUS genoemd en andere daar omtrent gelegene deelen, over welke UE: my de eere doet van te schrijven, gediensfelyken voordragen.

Leyden den 21sten: Maart,
in het Jaar 1698.

CPSIA information can be obtained
at www.ICGtesting.com
Printed in the USA
LVIC042139220312
274415LV00005B

* 9 7 8 1 1 0 4 6 2 6 6 2 *

Kessinger Publishing's® Legacy Reprints

Thousands of Scarce and Hard-to-Find Books

- Americana
- Ancient Mysteries
- Animals
- Anthropology
- Architecture
- Arts
- Astrology
- Bibliographies
- Biographies & Memoirs
- Body, Mind & Spirit
- Business & Investing
- Children & Young Adult
- Collectibles
- Comparative Religions
- Crafts & Hobbies
- Earth Sciences
- Education
- Ephemera
- Fiction
- Folklore
- Geography
- Health & Diet
- History
- Hobbies & Leisure
- Humor
- Illustrated Books
- Language & Culture
- Law
- Life Sciences
- Literature
- Medicine & Pharmacy
- Metaphysical
- Music
- Mystery & Crime
- Mythology
- Natural History
- Outdoor & Nature
- Philosophy
- Poetry
- Political Science
- Psychiatry & Psychology
- Rare Books
- Reference
- Religion & Spiritualism
- Rhetoric
- Sacred Books
- Science Fiction
- Science & Technology
- Self-Help
- Social Sciences
- Symbolism
- Theatre & Drama
- Theology
- Travel & Explorations
- War & Military
- Women
- Yoga

Download a free catalog and search our titles at: www.kessinger.net

ISBN 1104626667

9 781104 626662